

"Storytelling"den "Storyselling"e: Geçmişten Günümüze Anlatının Serencamı

DOÇ. DR. MUSTAFA KARADENİZ*

Güney Koreli yazar ve kültür kuramcısı Byung-Chul Han, okurun, kitaplarıyla son yıllarda tanıştığı ve kısa sürede yoğun ilgi gösterdiği bir yazar. 2012 yılından bu yana Berlin Sanat Üniversitesi'nde felsefe ve kültürel araştırmalar alanında dersler veren Han'ın hâlihazırda Türkçeye tercüme edilmiş 21 kitabı bulunuyor. İlki (*Şiddetin Topolojisi*) 2016, sonuncusu (*Tefekkür Yaşamı*) Kasım 2024 tarihli bu tercümelerin içine yerleştiği zaman diliminin görece kısa oluşu, yazara gösterilen ilginin düzeyi hakkında enikonu fikir veriyor. Bu ilginin Han'ın nevi şahsına münhasır üslubundan ve konu nesnesine yaklaşım tarzından kaynaklandığı söylenebilir. Farklı kavramları odağına alsa da kitaplarının birbiriyle bağlantılı ve bakışımı olması, paradoksal bir özgünlük yaratıyor. Odağa aldığı kavramı, önce kültür ve düşünce tarihi bağlamında kendisinden önceki yazar/şair ve düşünürler üzerinden tartışarak temellendirmesi, ardından yaşadığımız dönemin gerçekliği bağlamında yorumlamaya/anlamlandırmaya çalışması, Han'ın yazım tarzını farklı ve özgün kılıyor. Felsefe gibi zor bir uğraşı, yoğunluğuna hâlel getirmeden, alabildiğine yalın ve berrak bir anlatım tutumuyla insan tekinin hâlihazırda kendisini ve yaşadığı toplumu anlamlandırabilmesi için işlevsel ve güncel bir araç hâline getirebilmesi, yazarın eserlerine gösterilen rağbetin muhtemel sebepleri olarak gösterilebilir.

Anlatının Krizi, temel karakteristiği serimlenmeye çalışılan bu külliyyatın son verimlerinden biri. Mayıs 2024 tarihinde Ketebe Yayınları tarafından Murat Erşen çevirisiyle yayımlanan eser, geniş bir perspektifte anlatı kavramına ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde geçirdiği dönüşüme odaklanır. 81 sayfadan mürekkep eser, Han'ın diğer kitapları gibi sınırlı bir hacme fakat yoğun bir içeriğe sahip. Deyiş yerindeyse, bir tür demir leblebi.

Anlatının Krizi, "Önsöz" ve konu nesnesini farklı açılardan kuşatan on bölümden oluşur. "Önsöz"de, kitap boyunca etraflica ele alınan soruna dair genel bir değerlendirme yapılır. Han, yaşadığımız dönemde anlatı kavramının devşirdiği ilginin, bir moda hâline gelmesinin, olumlu bir

* Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. gulderim@hotmail.com, orcid:0000-0002-4833-0207.

durum olmadığını, aksine “derinlere kök salmış bir yabancılaşma[dan]” (2024, s. 9) kaynaklandığını iddia eder. Bir tür kavram enflasyonu olarak nitelendirdiği bu durumun “anlatılar[ın] başlangıçtaki güçlerini, çekim kuvvetlerini, esrarlarını, hatta büyülerini kaybettiklerinde baş göster[diğini]” (2024, s. 10) belirtir. Han, anlatma sanatının geçmişte sahip olduğu topluluk oluşturma işlevinin, bugün kapitalist bir tüketim aracına dönüştüğünü, anlatının alınıp satılan ve anında tüketilen bir meta derekesine düşürüldüğünü ifade eder. Yaşanan bu dönüşümü yaratıcı bir sözcük uyarlamasıyla, “storytelling”ten “storyselling”e geçilmesi olarak kavramsallaştırır. Anlatı faaliyetinin içerdiği zamansal sürekliliğin, yakın dinleme ve derin dikkatin erozyona uğradığı 21. yüzyılın enformasyon toplumu, hikâye anlatma ve dinleme sabrını ortadan kaldırmıştır. Bu durum, uzun bir geçmişe sahip bir anlatı krizine yol açmıştır. Genel hatlarıyla ortaya konan bu kriz hâli, takip eden bölümlerde etraflıca ele alınıp tartışılır.

Yukarıda da söylendiği gibi, ele aldığı kavram veya sorunsal ilişkili yazar/şair ve düşünürlerle diyaloga girerek serimlemek ve tartışmak Han’ın temel düşünme/yazma yöntemidir. Anlatı kavramının odağa alındığı bu eserde de Han’ın diyaloga girdiği odak yazar Walter Benjamin’dir. Benjamin’in başta “Hikâye Anlatıcısı” olmak üzere moderniteyle birlikte değişen insan ve toplum yaşamına ilişkin düşünme, yazma ve yaşama pratiklerini yansıtan denemeleri Han’ın kendi konu nesnesi için temel hareket noktası olur. Han, anlatı kavramına kafa yoran Marcel Proust, Charles Baudelaire, Jean Paul Sartre, Immanuel Kant, Sigmund Freud, Martin Heidegger, Hannah Arendt, Jacques Lacan, Peter Nadas, Michael Ende gibi dikkate değer isimleri Benjamin’in yörüngesine yerleştirerek çok boyutlu, geniş erimli bir diyalog ve tartışma ortamı oluşturur.

Kitabın “Anlatıdan Enformasyona” başlıklı ilk bölümünde Han, söz konusu krize sebep olan iki temel kavram (anlatı ve enformasyon) arasındaki niteliksel farkı temellendirir. Bu paralelde anlık ve tüketilir bilgiyle karakterize olan enformasyon çağı, anlatı için elzem olan mesafe, ima gibi kavramları ortadan kaldırarak bir tür aura kaybına ve dünyanın büyü bozumuna uğramasına yol açmıştır. Çünkü “anlatma sanatı enformasyonun saklanması icap ettirir” (Han, 2024, s. 16). Anlatının gücünün ve yarattığı gerilimin açıklamanın eksikliğinden kaynaklandığı gerçeği, Benjamin’in “Aslında, hikâyeyi açıklama katmadan anlatabilmek, anlatma sanatının yarısı eder.” (2008, s. 82) yargısıyla temellendirilir. Ardından açıklama ve anlatma sanatının birbirini dışladığı, Benjamin’in de başvurduğu meşhur Heredotos anlatısı üzerinden örneklenir. Kurgusal boşluklar içermesi, yani açıklamanın olmaması Heredotos anlatısına, hikâye anlatıcılığının parlak bir örneği niteliği kazandırır. Anlatıldıktan binlerce yıl sonra hâlâ okuru şaşırtması ve muhtelif yorumlara konu olması, Han’a göre, söz konusu hikâyenin açıklama içermemesinden kaynaklanır. Hikâye anlatıcılığının aksine enformasyon ise açıklamaya ve anlık tüketime dayanır. “Bir kez kaydedilince, dinlenmiş telefon mesajları gibi hemen unutulurlar” (Han, 2024, s. 18). Yazara göre anlatının günümüzde yaşadığı bu dönüşüm sebepsiz değildir. Kapitalizmle birlikte enformasyonun yükselişe, anlatının ise düşüşe geçmesi yeni ve çok daha etkili bir tahakküm ve sömürü rejimi yaratır:

“Benjamin’den bir asır sonra, enformasyon yeni bir varlık biçimi, hatta yeni bir tahakküm biçimi haline geliyor. Neoliberalizmin yanı sıra, baskı yoluyla değil, baştan çıkarma yoluyla işleyen bir enformasyon rejiminin kurulduğunu görüyoruz. Bu rejim, akıllı bir biçim alıyor. Buyruklar ya da yasaklar yoluyla işlemiyor. Bizi susturmuyor. Aksine, bu

akıllı tahakküm biçimi sürekli olarak bizden görüşlerimizi, ihtiyaçlarımızı ve tercihlerimizi iletmemizi, hayatlarımızı anlatmamızı, mesajlar göndermemizi, paylaşmamızı ve beğenmemizi istiyor. Özgürlük bastırılmıyor ama kapsamlı bir şekilde sömürülüyor. Kontrol ve manipülasyona dönüşüyor. Görünmesi gerekmediği için akıllı tahakküm son derece etkilidir. Özgürlük ve iletişim yanlısamasının arkasına saklanır. Göndererek, paylaşarak ve beğenerek kendimizi tahakküm bağlamına tâbi kılarız” (Han, 2024, s. 20-21).

Günümüz toplumunun maruz kaldığı “enformasyon tsunamisi”nin insanları dar bir güncelliğe hapsedmesi, deneyimin yok olmasına ve gelecek anlatıları inşa etme kapasitesinin azalmasına yol açar. Yaşamın istikrar ve bütünlükten yoksun bir düzeye indirgenmesi ise, Han’ın külliyyatının temel kavramlarıyla ifade etmek gerekirse, insanı sadece *vita activa*’dan (çalışma/iş hayatı) ibaret bir *homo laborans*’a (çalışan hayvan) indirger.

Her şeyin bir güncellik girdabına kapıldığı, olumsuzluğa boyun eğdiği bir toplumda anlatsal bir gerilimin, dolayısıyla mutluluğun olamayacağı “Anlatılan Yaşam” bölümünün temel odağını oluşturur. İnsan tekinin varoluşsal bütünlüğünün zaman kavramının yekpare bir şekilde algılanabilmesine bağlı olduğu düşüncesini Han, Heidegger’in *Varlık ve Zaman* ile Proust’un *Kayıp Zamanın İzinde* eserleri üzerinden tartışmaya açar. Modernitede enformasyon mantığının yol açtığı ruhsal ve zihinsel parçalanma 21. yüzyılda akıllı telefonlar ve sosyal medya yoluyla artarak yoğunlaşır. Instagram, Facebook, Twitter, TikTok, Snapchat gibi sanal/dijital mecralar “bize hiçbir şey anlatmayan anlık izlenimlerden oluşan sekanslardır. Aslında hızla yok olan görsel enformasyon zerrelerinden ibarettirler” (2024, s. 32). Anlık yaşantılara odaklanan bu geç modernite insanını Han “phono sapiens” olarak nitelendirir. Tek kaygısı kendini ifşa ve beğenilmek olan phono sapiens, cenaze merasimlerini bile “like” çıkarabilmek için “uygun” bir fırsat olarak görür. “Cenaze selfiesi” fenomeni bu grotesk ve gayriahlaki durumun bariz bir tezahürü olarak işaretlenir.

“Çıplak Yaşam” başlığını taşıyan bölüm, dünya ve insan yaşamının anlatılar sayesinde anlam kazanabildiği önermesi üzerine kurulur. Han, Sartre’in *Bulantı* romanının ana karakteri Roquentin’in yaşadığı bulantının dünyaya ve yaşama hâkim olumsuzluktan ve bunun yol açtığı anlam kaybından kaynaklandığını belirtir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Roquentin bu krizden anlatıya sığınarak kurtulabileceğini fark eder. Çünkü “[a]nlatmak, zamanın geçişini anlamlı kılmak, ona bir başlangıç ve son vermek demektir. (...) Çıplak yaşamı anlatı yoluyla aşmaya çalışır” (Han, 2024, s. 39). Romanın sonunda Roquentin yazar olmaya karar verir. Anlatının anlam kurucu işlevini *Bulantı* romanı üzerinden açımlayan Han, dijital geç modernite çağında, yaşamın anlam kaybından ileri gelen çıplaklığının anlık beğeni ve paylaşımlarla karakterize olan palyatif bir çözüme tabi olduğunu belirtir. Yazara göre anlam kurucu bir anlatı tavrının yerini, bugün, anlam ve süreklilikten yoksun pornografik bir “paylaş/share” kültürü almıştır.

Yaşamın anlam yitiminden ileri gelen çıplaklığı, başka bir deyişle modernitenin en temel tezahürlerinden biri olarak gösterilen “dünyanın büyü bozumuna uğraması” enformatikleşmenin bir sonucu olarak gösterilir. Dünyayla kurduğu ilişkinin salt nedenselliğe indirgenmesi, deneyimin fakirleşmesine, dolayısıyla insan tekinin mekanik ve dışsal bir ilişki ağına hapsolmasına yol açar. Aurasızlaşma olarak nitelendirilen bu durum, olayların katmanlaşarak bir anlatı/hikâye oluşturabilme kapasitesini ortadan kaldırır. Han salt veriye, enformasyona dayanan bir yığının insanlar tarafından içselleştirilip bir anlatıya dönüştürülebilmesinin mümkün olmadığını düşünür.

Çünkü sadece açıklamaya indirgenen bir dünya anlatılamaz. Anlatı krizine yol açan bu aurasızlaşmanın, büyü bozumunun 19. yüzyılda bir “şok deneyimi” olarak yaşandığı, Baudelaire’in “Aura’nın Kaybı” adlı kısa yazısı üzerinden tartışılır. Yazara göre 19. yüzyılın modernite koşullarında aura kaybının yol açtığı “şok deneyimi” 21. yüzyılın geç modernitesinde yerini “like”lara bırakmıştır. 19. yüzyılın her yeniliği bir şok deneyimi olarak sunan gerçekliğinin yerini “Netflix Çağı”nda birbirinin kopyası dizi ve filmler almıştır. İzleyiciyi “tüketici sığırlar” gibi besleyip semirten bu tıknırcasına izleme kültürü, dijital geç modernite çağının hâkim anlatı ve algılama biçimi olarak değerlendirilir.

“Anlatı Olarak Teori” başlıklı bölümde, enformasyonun teorilerin sonunu getirdiği iddiası tartışmaya açılır. Han’a göre (2024, s. 62) iddia edilenin aksine büyük miktarda bir veri/enformasyon sadece şeyler arasında korelasyonlar kurmaya yarayan, bilginin en ham, ilkel biçimidir. Bu yüzden nedensel ya da kavramsal bağlar kurmaya imkân vermez. Buna karşın bir tür anlatı olarak nitelendirilebilecek teori, olay ve durumları kavramsal bir çerçeveye oturtarak anlaşılır kılar. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojisinin ne kadar gelişirse gelişsin, insan zihninin sahip olduğu ruhsallıktan ve anlatı oluşturma kapasitesinden yoksun olduğu belirtilir. Han teorisinin anlatısal bir temele sahip olduğunu, Freud’un kendi teorisini hastalarından dinlediği hikâyelerle oluşturduğu gerçeği üzerine temellendirir (2024, s. 63). Bu bağlamda Freud’un psikanaliz kuramına ilişkin olarak ürettiği kavramları (Oedipus-Elektra kompleksleri, baba katilliği) farklı tarihlerde yazılmış edebî eserlere borçlu olduğunun da hatırlanması, teorisinin bir tür anlatı olduğu düşüncesini pekiştirir.

“Şifa Olarak Anlatı” bölümü, hikâye anlatma faaliyetinin iyileştirici, rehabilite edici işlevini odağa alır. Kriz anlarında, psikolojik rahatsızlıkların teşhis ve tedavisinde anlatıların kritik bir işleve sahip olduğu Benjamin ve Freud’a atıflarla ortaya konur. Han’a göre “[p]sikolojik rahatsızlıklar, bloke olmuş bir hikâyenin ifadeleridir. İyileşme, hastanın bu anlatı blokajından kurtulmasından, anlatılamayanın söze dökülmesinden, onun dilsel bir ifadeye kavuşturulmasından ibarettir. Hasta kendini özgürce anlattığı anda iyileşmiş olur.” (2024, s. 68) Bir hikâye/anlatı formuna kavuştuğunda insan tekinin yaşadığı sıkıntıların daha katlanabilir hâle geldiği, Arendt’in *İnsanlık Durumu* eseri bağlamında dile getirilir. Ancak bugün, verimlilik ve performans mantığına hapsolan bir toplumsal yaşam, anlatı atmosferini yok etmektedir. Söz gelimi daha fazla hasta bakma kaygısı, doktor muayenelerinde hastanın sıkıntısını bile anlatmasına imkân verememektedir.

Kitabın dikkate değer bir diğer vurgusu ise hikâye anlatıcılığıyla birlikte temel insani özelliklerden biri olan dinlemenin de giderek yok olmasıdır. Başkasına/ötekine duyulduğunu, önemsendiğini, dahası sevildiğini hissettirerek anlatının önündeki engelleri kaldıran dinleme yetisi şifa verici, onarıcı bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda Han’ın olumlu bir anlam ve anlatı özelliği atfettiği bir diğer eylem ise “dokunma”dır: “Hikâye anlatmak [ve dinlemek] gibi, dokunmak da yakınlık ve temel güven duygusu yaratır. Dokunsal bir anlatı olarak dokunma, acıya ve hastalığa yol açan gerilimleri yatıştırır ve tıkanıklıkların önünü açarak akışı serbest bırakır. (...) Dokunan el, anlatan sesle aynı şifalı güce sahiptir” (Han, 2024, s. 70-71). Ancak günümüzün dijital toplumunda dokunmanın giderek azalması, insanların egolarına hapsolarak hastalanmalarına yol açar. Sosyal medyada dolaşan hikâyeler, insanları yakınlaştırmak yerine birbirinden yalıtıldığı için empati ve birliktelik duygusu yaratamaz. Saman alevi gibi parıldayıp sönen bu “story”ler, süslenmiş

enformasyondan ibarettir. Amaçları da hikâye anlatmak değil, reklam yapmaktır. Hikâye anlatıcılığının reklam yapmaya indirgendiği bu durum, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ayyuka çıkan bu anlatı krizinin temel sebeplerinden biri olarak sunulur (Han, 2024, s. 72).

Hikâye anlatıcılığının toplumsal kaynaşma ve bir topluluk inşa etme işlevi, bugünün enformasyon toplumunda giderek ortadan kalkmaktadır. Herkesin kendisine tapındığı, performans/gösteri öznesine indirgendiği bugünün toplumda, bir ateşin etrafında toplanarak bir anlatıya kulak veren kolektif bir ruhun oluşması imkânsızdır. Her şeyin ticari çıkarlara indirgendiği bugünün neoliberal rejiminde, der Han, hikâye anlatıcılığı ancak hikâye satıcılığına hizmet edebilir. Bu durum da “bir anlatı topluluğu değil, bir tüketim toplumu doğurur” (2024, s. 76-77). Salt tüketicilerden oluşan atomize olmuş bir topluluk ise kamusal ve siyasal gücünü kaybetmiş bir yığına dönüşür.

Kitabın “Storyselling” başlığını taşıyan son bölümü, günümüzde bir moda hâlini alan hikâye anlatıcılığının geçmişte sahip olduğu sağaltıcı ve topluluk kurucu işlevinin kaybolduğunu, araçsallaşmış ticari bir meta hâline geldiğini yineler. Özü itibarıyla bir animal narrans (anlatan insan) olan insanın bu özelliğinden giderek uzaklaşması, onu yaşadığı topluma yabancılaştırıp körleştirir. Hâlihazırda yaşanan anlatı krizi, her şeyin tüketilir bir meta hâline getirildiği bu körlükten kaynaklanır.

Anlatının Krizi, enformasyon sağanağı altında dikkatini, sükûnetini, sabrını ve giderek sağlığını kaybeden günümüz insanına bu durumun sebepleri ve olası çıkış yolları konusunda ipuçları sunan, inceliklerle örülmüş, yoğun ve güncel bir metin. Han’ın mütehakkim ve tereddütten uzak anlatım tavrı, naif ve incelikli doğasını görece zedelese de *Anlatının Krizi*’nin, başındaki epigrafta okurdan talep ettiği dikkati ve okuma sabrını sonuna kadar hak eden bir eser olduğu pekâlâ söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Benjamin, Walter (2008). *Son Bakışta Aşk*. (Haz. Nurdan Gürbilek). İstanbul: Metis Yayınları.
Han, Byung-Chul (2024). *Anlatının Krizi*. (Çev. Murat Erşen). İstanbul: Ketebe Yayınları.

27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

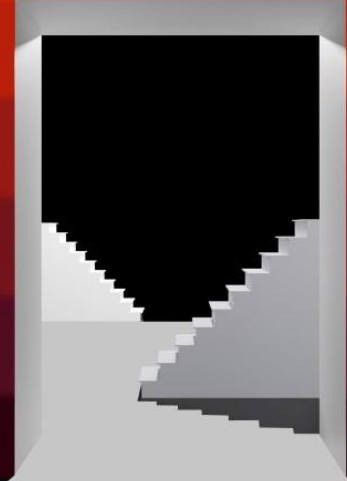
DR. FERHAT ÇETİNKAYA

Günce Yayınları

Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

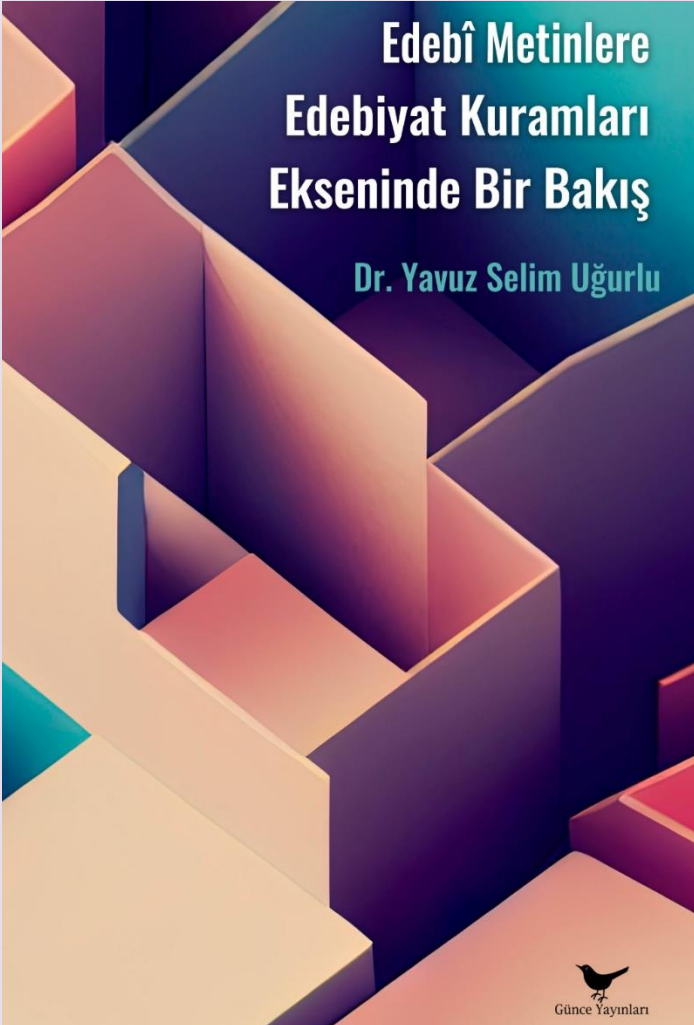
Ömriye Bayrak

Günce Yayınları

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Günce Yayınları

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

Günce Yayınları